

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.3.43>

ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК СУБ'ЄКТ КОНТРОЛЮ ЗА РЕАЛІЗАЦІЄЮ ДОЗВІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Онисковець М.Ю.,
аспірант, ВНЗ «Університет економіки та права» КРОК»,
ORCID: 0000-0002-9505-3644

Онисковець М.Ю. Інститут громадянського суспільства як суб'єкт контролю за реалізацією дозвільної діяльності у сфері містобудування в умовах війни.

У статті здійснено комплексний аналіз правового статусу громадянського суспільства як суб'єкта контролю за реалізацією дозвільної діяльності у сфері містобудування в умовах воєнного стану. Окреслено теоретико-правові підстави участі громадськості у процесах дозвільної діяльності у сфері містобудування, зокрема у наданні містобудівних умов, погоджень та дозволів на будівництво. Висвітлено механізми моніторингу, оцінювання та адвокаційної діяльності, що дозволяють забезпечити прозорість та підзвітність рішень органів публічної влади, а також мінімізувати ризики корупційних зловживань та порушень прав громадян. Особлива увага приділена проблемам функціонування громадянського суспільства в умовах воєнного стану, зокрема обмеженням доступу до публічної інформації, необхідності оперативного прийняття рішень та ризикам порушення демократичних процедур. Проаналізовано потенціал громадських організацій та професійних спільнот для здійснення експертного аналізу містобудівних рішень, оцінки їх відповідності законодавству та інтересам громади, а також ролі громадського моніторингу у виявленні порушень і забезпеченні швидкого реагування компетентних органів. У статті запропоновано практичні рекомендації щодо вдосконалення взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади, включно з правовим закріпленням процедур участі, застосуванням цифрових платформ контролю та створенням консультативних механізмів для забезпечення ефективного та прозорого здійснення дозвільної діяльності у сфері містобудування. Додатково підкреслено, що інтеграція громадянського суспільства у систему містобудівного контролю сприяє не лише дотриманню прав та свобод громадян, а й розвитку демократичних механізмів управління у кризових умовах. Акцентовано на необхідності формування довгострокових стратегій співпраці між державою, громадськістю та міжнародними партнерами, що забезпечить сталість контролю, підвищення прозорості рішень та ефективне відновлення інфраструктури в умовах післявоєнного відновлення країни.

Ключові слова: громадянське суспільство, громадський контроль, адміністративно-правові процедури, дозвільні процедури, містобудівне регулювання, електронна дозвільна система, виклики війни, воєнний стан.

Onyskovets M.Y. The Institute of civil society as a subject of control over the implementation of permitting activities in the field of urban planning in wartime.

The article provides a comprehensive analysis of the legal status of civil society as a subject of control over the implementation of permitting activities in the field of urban development under martial law. The theoretical and legal grounds for public participation in the processes of permitting activities in the field of urban development are outlined, in particular in the provision of urban development conditions, approvals and construction permits. The mechanisms of monitoring, evaluation and advocacy are highlighted, which allow ensuring transparency and accountability of decisions of public authorities, as well as minimizing the risks of corruption abuses and violations of citizens' rights. Particular attention is paid to the problems of the functioning of civil society under martial law, in particular restrictions on access to public information, the need for prompt decision-making and the risks of violating democratic procedures. The potential of public organizations and

professional communities for conducting expert analysis of urban development decisions, assessing their compliance with legislation and the interests of the community, as well as the role of public monitoring in identifying violations and ensuring a rapid response by competent authorities, are analyzed. The article offers practical recommendations for improving the interaction between civil society and public authorities, including the legal consolidation of participation procedures, the use of digital control platforms and the creation of consultative mechanisms to ensure the effective and transparent implementation of permitting activities in the field of urban development. It is additionally emphasized that the integration of civil society into the urban development control system contributes not only to the observance of the rights and freedoms of citizens, but also to the development of democratic governance mechanisms in crisis conditions. The emphasis is on the need to form long-term cooperation strategies between the state, the public and international partners, which will ensure the sustainability of control, increased transparency of decisions and effective restoration of infrastructure in the conditions of post-war reconstruction of the country.

Key words: civil society, public control, administrative and legal procedures, permitting procedures, urban planning regulation, electronic permitting system, challenges of war, martial law.

Постановка проблеми. У сучасних умовах воєнного стану питання забезпечення прозорості та підзвітності дозвільної діяльності у сфері містобудування набуває особливої теоретичної та практичної значущості. Відновлення зруйнованої інфраструктури, формування безпечного середовища та оперативне ухвалення управлінських рішень супроводжуються підвищеними ризиками порушення принципів законності, публічності та доброчесності. З огляду на спрощення окремих дозвільних процедур, централізацію владних повноважень і обмеження доступу до інформації, зумовлені воєнною необхідністю, посилюється потреба у зовнішніх механізмах контролю за діяльністю органів публічної влади у сфері містобудування.

У цьому контексті інститут громадянського суспільства постає важливим елементом системи стримувань і противаг, здатним забезпечувати незалежний моніторинг, експертну оцінку та суспільний контроль за ухваленням містобудівних рішень. Отже, потребує наукового дослідження комплекс питань, пов'язаних із визначенням правового статусу громадянського суспільства як елементу контролю за здійсненням дозвільної діяльності у сфері містобудування, з'ясуванням його функціональних можливостей та розробленням оптимальних моделей взаємодії з органами публічної влади у період воєнного стану та подальшого відновлення країни.

Стан опрацювання. Вивченню питань особливостей громадянського суспільства як елементу контролю за здійсненням дозвільної діяльності у сфері містобудування приділили увагу у дослідженнях такі науковці: Захаренко К.В., Гуржій Т.О., Задирака Н.Ю., Веліков С.Г., Скоморовський В.Б., Корольова В.В., Степаненко Н.В., Француз А.Й., Онисковець М.Ю., Балик Т.В. та інші науковці.

Метою статті є комплексне наукове дослідження правового статусу інституту громадянського суспільства як суб'єкта контролю за реалізацією дозвільної діяльності у сфері містобудування в умовах воєнного стану, встановлення його функціональних можливостей та інструментів впливу, а також обґрунтування ефективних моделей взаємодії громадськості з органами публічної влади, спрямованих на забезпечення прозорості, законності й підзвітності містобудівних рішень у процесі відновлення України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах воєнного стану містобудівна діяльність набуває особливої значущості, оскільки пов'язана не лише з відновленням пошкодженої інфраструктури, а й із формуванням безпечного та стійкого середовища життєдіяльності населення. У цьому контексті інститут громадянського суспільства виступає важливим суб'єктом контролю за реалізацією дозвільних процедур у сфері містобудування, що дозволяє забезпечити прозорість рішень, попередити зловживання та підвищити довіру до управлінських процесів. Саме цей інститут має потенціал компенсувати ризики, що виникають унаслідок централізації владних повноважень та обмежень демократичних процедур під час війни.

Об'єднання громадян у добровільні асоціації, на думку Захаренка К.В., є одним із проявів громадянського суспільства, однією з форм його розвитку, яка на даному етапі є найбільш помітною і досить результативною. Громадянське суспільство можна репрезентувати як свого роду соціальний простір, у якому люди взаємодіють певною мірою як незалежні один від одного і держави індивіди. Основа громадянського суспільства – цивілізований, самодіяльний, повноправний індивід, від суттєвих рис якого залежать його якості і зміст [1, с. 119].

В умовах воєнного стану питання містобудівного контролю набуває підвищеної актуальності через швидкість ухвалення рішень, обмежені ресурси та посилення ризиків корупційного характеру. Дозвільні процедури часто спрощуються, що з одного боку сприяє оперативному відновленню, але з іншого – може створювати передумови для ухвалення рішень без належної правової оцінки та суспільного контролю. Громадянське суспільство здатне забезпечити баланс між необхідністю оперативного реагування та дотриманням принципів законності й доброчесності.

Громадський контроль у сфері інформаційних процесів під час воєнного стану набуває стратегічного значення, оскільки він забезпечує баланс між необхідністю захисту національної безпеки та дотриманням демократичних принципів. Як зазначає Гуржій Т.О., у період військової агресії державні заходи, спрямовані на нейтралізацію інформаційних загроз, можуть супроводжуватись суттєвим обмеженням прав і свобод громадян, що вимагає встановлення чітких принципів, критеріїв та механізмів правових обмежень. У цьому контексті роль громадянського суспільства як незалежного суб'єкта контролю є ключовою для забезпечення прозорості, підзвітності та законності державних рішень у інформаційній сфері [2, с. 24-26].

Правовий статус громадянського суспільства як суб'єкта містобудівного контролю визначається як комплекс правових можливостей, інструментів участі та процедур впливу на ухвалення рішень. Громадські організації, ініціативні групи, професійні асоціації та незалежні експерти можуть виступати як суб'єкти моніторингу, аналізу та оцінювання діяльності органів влади у сфері надання містобудівних умов, погоджень, дозволів на будівництво. Їхня діяльність ґрунтується на принципах публічності та незалежності.

Інституційна спроможність громадянського суспільства у сфері містобудівного контролю забезпечується нормативною базою, що гарантує право на участь у процесах управління та доступ до інформації. Відповідно до українського законодавства, громадськість може брати участь у розгляді містобудівної документації, подавати зауваження, ініціювати перевірки, звертатися до органів державної влади й місцевого самоврядування. В умовах війни ця діяльність потребує адаптації, збереження ефективності та посилення інструментів впливу.

Автоматизація та цифровізація дозвільних процедур у сфері містобудування набуває особливої значущості в сучасних умовах, оскільки дозволяє забезпечити відкритість інформації та належний громадський контроль за діяльністю органів влади. Використання сучасних цифрових платформ і інтегрованих інформаційних систем сприяє ефективному управлінню містобудівними даними, спрощує доступ до містобудівної документації та дозволів на будівництво, а також підвищує оперативність і прозорість процедур ухвалення рішень. Такий підхід не лише забезпечує дотримання принципів публічності та підзвітності, але й створює передумови для мінімізації корупційних ризиків та зловживань у сфері містобудування.

Науковці підкреслюють, що реформування містобудівної діяльності України має потенціал для всебічного оновлення та гармонізації містобудівних документів на всіх адміністративних рівнях, інтеграції вихідних даних для розробки містобудівної документації, а також підвищення ефективності контролю за реалізацією містобудівних рішень. Цифрові сервіси дозволяють автоматизувати процедури отримання дозволів і надання реєстраційних послуг, зменшуючи людський фактор та забезпечуючи більш точну і своєчасну обробку інформації. Впровадження таких систем сприяє створенню прозорого та доступного середовища для громадського моніторингу, дозволяючи залучати громадські організації, експертів та зацікавлених громадян до оцінки законності та доброчесності рішень у сфері містобудування [3, с. 553-558].

Одним із найбільших викликів є обмеження публічності процедур, зумовлене воєнними потребами, що може ускладнювати доступ громадськості до повної інформації про містобудівні рішення. Частина інформації можуть віднести до обмеженого доступу, що, хоча й має безпекове обґрунтування, ускладнює контроль за законністю дозвільної діяльності. Громадянське суспільство має адаптувати механізми контролю, шукаючи баланс між питаннями безпеки та принципами відкритості.

Водночас війна посилює суспільний запит на прозорість, оскільки обмежені ресурси мають використовуватися максимально ефективно. Містобудівні рішення під час відновлення постраждалих територій впливатимуть на розвиток громад десятиліттями, тому помилки або зловживання можуть мати довгострокові негативні наслідки. Громадянське суспільство виступає гарантом недопущення порушень прав громадян та зловживань у сфері земельних і будівельних відносин.

Важливим аспектом є експертний потенціал громадянського суспільства. Професійні спільноти архітекторів, урбаністів, адвокатів та екологів здатні здійснювати незалежний аналіз рішень щодо забудови, оцінювати їх відповідність правовим нормам, містобудівній документації та інтересам громади. Залучення експертів дозволяє мінімізувати ризики неякісного планування, порушень екологічних стандартів і нераціонального використання земельних ресурсів.

Умови воєнного стану також сприяють посиленню ролі громадського моніторингу у сфері виявлення порушень, пов'язаних із незаконними забудовами, маніпуляцією дозвільними документами, самочинним будівництвом тощо. З огляду на підвищене навантаження на державні органи, саме громадські організації здатні оперативно фіксувати та передавати інформацію про порушення, забезпечуючи швидке реагування компетентних органів.

Науковці підкреслюють, що інститути громадянського суспільства виконують надзвичайно важливу функцію посередників між державними органами та громадянами у сфері прав людини. Вони не лише сприяють ідентифікації проблем і формулюванню суспільних запитів, але й беруть активну участь у моніторингу виконання державою її зобов'язань, пов'язаних із захистом прав і свобод людини. Досвід України, а також європейські практики, включно з рекомендаціями Європейської комісії, засвідчують, що ефективна участь громадськості на всіх етапах політичного процесу – від концептуального планування до реалізації рішень – є ключовою передумовою забезпечення підзвітності та прозорості державних політик у сфері прав людини [4, с. 3-8].

Водночас науковці зазначають, що на практиці залучення громадських організацій часто носить епізодичний та нерівномірний характер. Формальні механізми участі, передбачені законодавством, не завжди забезпечують ефективну інтеграцію думки громадськості у прийняття рішень, а рекомендації та експертні висновки залишаються без належного врахування. Для подолання цих викликів науковці наголошують на необхідності створення сприятливого правового середовища, посилення інституційної підтримки на місцевому рівні та стимулювання горизонтальної взаємодії між організаціями громадянського суспільства. У результаті їх активна участь стає не лише доповненням державних функцій, а й каталізатором демократичних змін, формуючи політику, орієнтовану на забезпечення прав людини та зміцнення демократичних інституцій [4, с. 3-8].

Іншим важливим елементом функціонування громадянського суспільства є адвокаційна діяльність, спрямована на вдосконалення законодавства у сфері дозвільних процедур. У період відновлення країни особливо важливо забезпечити нормативну визначеність, недопущення зловживань і своєчасне оновлення правил забудови. Громадськість може ініціювати реформування законодавчих механізмів контролю, спрямоване на підвищення їхньої ефективності та прозорості.

Однією з ключових проблем залишається недостатнє врахування позиції громади під час ухвалення рішень щодо містобудівної діяльності. У воєнний час ризики ігнорування громадської думки зростають, оскільки стратегічні рішення можуть ухвалюватися у прискореному порядку. Розвиток інститутів партисипації, консультацій, публічних слухань, навіть у дистанційному форматі, є необхідною умовою формування довіри та легітимності рішень влади.

Суттєве значення має також інформаційна відкритість влади, яка забезпечує громадянам можливість здійснювати належний контроль. У воєнних умовах державні органи нерідко обмежують розкриття інформації з міркувань безпеки, проте важливо зберігати доступність ключових даних про містобудівні документи, дозволи, нормативні акти. Інститут громадянського суспільства відіграє роль посередника, який здатен забезпечити збір, аналіз та поширення доступної інформації.

Значний потенціал має і партнерська взаємодія між органами влади та громадянським суспільством. Механізми спільного контролю, консультативні ради, робочі групи та багатосторонні платформи дозволяють створити умови для збалансованого прийняття рішень у сфері містобудування. У воєнний період, коли потреби громади змінюються надзвичайно швидко, такий формат забезпечує більш якісну адаптацію політики до реальних потреб населення.

Незалежний контроль громадянського суспільства сприяє підвищенню доброчесності дозвільних процедур та зменшенню корупційних ризиків. Активність громадських організацій часто стає стримуючим фактором для потенційних зловживань, особливо в ситуації, коли державні інституції працюють в умовах надмірного навантаження та ресурсних обмежень. Таким чином, громадський моніторинг стає значущою складовою системи національної стійкості.

В умовах війни посилюється роль міжнародних партнерів, які взаємодіють із громадянським суспільством і надають експертну, технічну та фінансову підтримку. Таке партнерство сприяє підвищенню стандартів прозорості, впровадженню новітніх інструментів контролю, зокрема цифро-

вих сервісів, платформ відкритих даних та аналітичних систем. Залучення міжнародної експертизи є додатковою гарантією дотримання належних процедур у сфері містобудівної діяльності.

Таким чином, інститут громадянського суспільства відіграє важливу роль у забезпеченні законності, прозорості та підзвітності дозвільної діяльності у сфері містобудування в умовах воєнного стану. Його участь не лише підсилює функціонування демократичних механізмів, але й слугує інструментом стабілізації суспільних процесів та зміцнення довіри до державної влади. Розвиток форм взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади є необхідною умовою формування ефективної та стійкої політики відновлення України.

Висновки. У підсумку слід зазначити, що інститут громадянського суспільства відіграє ключову роль у забезпеченні контролю за здійсненням дозвільної діяльності у сфері містобудування в умовах воєнного стану. Його участь сприяє підвищенню прозорості та підзвітності рішень органів публічної влади, мінімізації корупційних ризиків та недопущенню зловживань у процесі надання містобудівних умов, погоджень і дозволів на будівництво. Крім того, активне залучення громадськості та експертних спільнот дозволяє враховувати інтереси громади, забезпечувати правову оцінку рішень і підтримувати баланс між оперативністю реагування на воєнні виклики та дотриманням принципів законності та доброчесності.

Для вирішення виявлених проблем доцільно впровадити комплексну модель взаємодії громадянського суспільства з органами публічної влади, яка включає формальні механізми партисипації, цифрові інструменти контролю та експертні платформи для оцінки містобудівних рішень. Необхідно забезпечити правове закріплення процедур участі громадськості, доступ до інформації та адаптацію нормативної бази до умов воєнного стану, що дозволить створити ефективну систему прозорого і відповідального контролю за дозвільною діяльністю та сприятиме підвищенню довіри населення до державних інститутів у процесі відновлення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Захаренко К.В. Особливості функціонування молодіжних організацій у державотворчих процесах України. Грани. 2010. № 1. С. 119.
2. Гуржій Т.О. Інформаційне право: виклики гібридної війни. Публічне право. С. 16–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2018_4_4.
3. Задирака Н.Ю., Веліков С.Г. Розвиток правничої думки щодо здійснення судового контролю в сфері містобудування. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2025. Випуск № 02. С. 553-558. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.82> (дата звернення: 02.12.2025).
4. Скоморовський В.Б., Корольова В.В., Степаненко Н.В. Значення інституту громадянського суспільства як механізму забезпечення державної політики у сфері прав людини. Науковий вісник публічного та приватного права. 2025. № 2. С. 3–8. URL: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.2.1> (дата звернення: 02.12.2025).
5. Француз А.Й. Онисковець М.Ю. Теоретико-правові засади адміністративного регулювання дозвільних процедур у сфері урбанізації. Збірник наукових праць «Legal Bulletin». 2022. № 5. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2022-05-47-58> (дата звернення: 02.12.2025).
6. Дозвільні документи в будівництві. URL: <https://tuexpert.com.ua/ua/razreshitelnye-dokumenty> (дата звернення: 02.12.2025).
7. Балик Т.В. Шляхи підвищення ефективності використання організаційно-економічного механізму містобудування в розрізі регіональної політики. Економічні науки. Серія: Регіональна економіка. 2007. Вип.4, ч.1 (13). С. 4–12.